

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA ATROF-MUHITNI MUHOFAZALASHDA EKOLOGIK ONG TUSHUNCHASI

Maftuna Toshtemirova Karimovna

Denov tadbirkorlik va pedagogikainstituti

“Boshlang‘ich ta‘lim” kafedrası o‘qituvchisi

Email: maftunatoshtemirova161@gmail.com

***Annotatsiya:** Mazkur maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida atrof-muhitni muhofazalashda ekologik ong tushunchasini shakllantirishning ahamiyatini ko‘rib chiqadi. Maqolada ekologik ongning mohiyati, uning tabiatni sevish, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni ajratish kabi muhim jihatlari haqida so‘z boradi. O‘quvchilarda ekologik ongni rivojlantirish, tabiatni himoya qilish va ekologik ta‘limni boshlang‘ich ta‘lim jarayonida qanday samarali tarzda amalga oshirish mumkinligi yoritiladi. Ekologik o‘yinlar, amaliy mashg‘ulotlar va tabiat bilan bevosita muloqot qilish orqali bolalarda atrof-muhitga nisbatan mas‘uliyatli munosabatni shakllantirish ko‘rsatilgan. Shuningdek, o‘qituvchilar va ota-onalarning roli, ekologik ongni shakllantirishda qo‘llaniladigan metodlar va usullar ham muhokama qilinadi. Maqola ekologik ta‘limning kelajakdagi avlodlar uchun ahamiyatini ta‘kidlaydi va ularni ekologik muammolarni hal qilishda faol ishtirok etishga tayyorlashni maqsad qiladi.*

***Kalit so‘zlar:** Ekologik ong, tabiatni muhofaza qilish, boshlang‘ich sinf, ekologik ta‘lim, atrof-muhit, resurslarni tejash, ekologik tarbiya, tabiatga nisbatan mas‘uliyat, ekologik muammolar, hayvonlar va o‘simliklar, ekologik xulq-atvor, chiqindilarni ajratish.*

THE CONCEPT OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS IN ENVIRONMENTAL PROTECTION FOR ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

*Teacher of the Department of Primary Education, Faculty of Pedagogy,
Denov Entrepreneurship and Pedagogy Institute, Maftuna Toshtemirova*

Annotation: *This article examines the importance of shaping ecological consciousness in elementary school students for environmental protection. The article discusses the essence of ecological consciousness, including key aspects such as loving nature, rational use of resources, and waste separation. It highlights how ecological consciousness can be developed in students, how environmental protection can be promoted, and how ecological education can be effectively implemented in the primary education process. The article also shows how ecological games, practical activities, and direct interaction with nature can help instill a responsible attitude towards the environment in children. Additionally, it discusses the roles of teachers and parents, as well as the methods and approaches used to develop ecological consciousness. The article emphasizes the significance of ecological education for future generations and aims to prepare them to actively participate in solving ecological problems.*

ПОНЯТИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

*Преподаватель кафедры начального образования факультета
педагогики Деновского института предпринимательства и педагогики
Мафтуна Тоштемирова*

Аннотация: *Данная статья рассматривает важность формирования экологического сознания у учеников начальных классов в контексте охраны окружающей среды. В статье обсуждаются основные аспекты экологического сознания, такие как любовь к природе, рациональное использование ресурсов, отдельный сбор отходов и другие важные моменты. Описывается, как можно эффективно развивать экологическое сознание у школьников, защищать природу и внедрять*

экологическое образование в процессе начального обучения. Показано, как через экологические игры, практические занятия и прямое общение с природой можно формировать у детей ответственное отношение к окружающей среде. Также обсуждаются роль учителей и родителей, методы и подходы, используемые для формирования экологического сознания. Статья подчеркивает значимость экологического образования для будущих поколений и ставит цель подготовить их к активному участию в решении экологических проблем.

Ключевые слова: *Экологическое сознание, охрана природы, начальная школа, экологическое образование, окружающая среда, сохранение ресурсов, экологическое воспитание, ответственность перед природой, экологические проблемы, животные и растения, экологическое поведение, раздельный сбор отходов.*

KIRISH

Bizning atrof-muhitimiz, tabiatimiz va uning boyliklari insoniyat hayotining ajralmas qismidir. Hozirgi kunda ekologik muammolar, ya'ni havoning ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, tabiatning buzilishi, o'simlik va hayvonot dunyosining qisqarishi kabi masalalar butun dunyo miqyosida katta xavf tug'dirmoqda. Ushbu masalalar bo'yicha bilimli, ongli va mas'uliyatli fuqarolarni tarbiyalash, ayniqsa boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik ongni shakllantirish bugungi kunning eng dolzarb vazifalaridan biridir.

Ekologik ong tushunchasi haqida olimlarning fikrlari ekologiyaning muhim bir jihati bo'lib, atrof-muhitni tushunish va unga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Ekologik ong — bu tabiat va uning resurslarini anglash, uning holatini nazorat qilish va unga zarar yetkazmaslik uchun mas'uliyatni his qilishdir. Bu tushuncha bo'yicha bir qancha olimlar turli yondashuvlar va fikrlarni bildirganlar. Albert Schweitzer ekologik ongni "hayotga hurmat" deb atagan va bu fikrni falsafasining asosi deb bilgan. U insoniyatni faqat o'z manfaatlariga asoslanib emas, balki barcha tirik mavjudotlar

va tabiatga nisbatan mas'uliyatli bo'lishga chaqirdi. Schweitzerning fikriga ko'ra, ekologik ong — bu barcha hayot shakllariga, o'simliklardan tortib hayvonlargacha, nisbatan hurmat va ehtiyotkorlikni anglatadi. Uning nuqtai nazariga ko'ra, ekologik ongni rivojlantirish, tabiatni muhofaza qilish va insoniyatning tabiiy resurslarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lishini ta'minlashda asosiy omil hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik ta'lim nafaqat tabiiy boyliklarni asrash, balki inson va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni saqlashning zarurligini tushunish imkonini beradi. Maqsadimiz – yosh avlodda tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatni shakllantirish, resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni himoya qilishni o'rgatishdir. Shuning uchun bugungi kunda ekologik ta'limni yosh avlodning hayotiga joriy etish har birimizning burchimiz hisoblanadi.

Shu ma'noda, ushbu mavzuda olib borilgan tadqiqotlar ekologik ongni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi va kelajakda atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

MATERIAL VA METODLAR

- Rasmiy kitoblar yoki plakatlar: Ekologiya, tabiatni muhofaza qilish, tabiatdagi turli xil muammolarni ko'rsatadigan rasmlar yoki plakatlar. Bu o'quvchilarning tushunishini yengillashtiradi.
- Ta'limiy video va animatsiyalar: Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologiya haqida qisqa, oddiy va qiziqarli videolar ko'rsatish.
- Tabiatni sevisish haqidagi hikoyalar: Bolalar uchun yozilgan ekologik mavzularda hikoyalar. Masalan, tabiatni sevisish, daraxtlarni kesmaslik, suvni tejash kabi tushunchalarni o'rgatadigan asarlar.
- Tabiatdagi suratlar va illyustratsiyalar: Atrof-muhitni ko'rish, o'rmonlar, daryolar, hayvonot va o'simliklar haqida ma'lumot beradigan suratlardan foydalanish.

Metodlar:

- Interaktiv darslar: O'quvchilarga atrof-muhit haqida savollar berib, ularning fikrlarini tinglash va ularga ekologiya haqidagi ma'lumotlarni o'rgatish. Misol uchun, "Nima uchun daraxtlarni kesmaslik kerak?" yoki "Qanday qilib suvni tejash mumkin?" degan savollarni muhokama qilish.
- Gruppalarda ishlash: O'quvchilarni kichik guruhlariga ajratib, ularga ekologik muammolarni yechish vazifasini berish. Masalan, "Qanday qilib chiqindilarni kamaytirish mumkin?" yoki "Atrof-muhitni ifloslantiradigan omillarni aniqlash" kabi topshiriqlar.
- Tabiatga sayohatlar: O'quvchilarni tabiatga olib borib, ular bilan birgalikda ekosistemalarning ahamiyatini va ekologik muammolarni ko'rish. Bu sayohatlar o'quvchilarga amaliy tajriba beradi.
- Ko'rgazmalar va chiqindilarni qayta ishlash mashg'ulotlari: O'quvchilarga chiqindilarni qanday qilib qayta ishlashni ko'rsatish va buni amalga oshirish uchun amaliy mashg'ulotlar o'tkazish. Misol uchun, plastik, qog'oz, shisha va organik chiqindilarni ajratish.
- O'yinlar va testlar: Ekologik mavzularda o'yinlar, viktorinalar yoki kichik testlar o'tkazish orqali bolalar ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish haqidagi bilimlarini mustahkamlash.
- Yaratish va rasm chizish: O'quvchilarga tabiatni himoya qilish haqida rasm chizishni taklif qilish. Bu ularning tasavvurini rivojlantiradi va ekologik ongini shakllantiradi.

Misollar:

- Daraxt ekish: Bolalar bilan birgalikda daraxt ekish, ularning ekologiyaga qanday ta'sir qilishi haqida gaplashish.
- Chiqindilarni to'plash: O'quvchilarga chiqindilarni to'plash va ularni qayta ishlash haqida ma'lumot berish.
- Suvni tejash: Uyda yoki maktabda suvni qanday tejashni o'rgatish, misollar keltirish.

Dars rejalari:

- 1-dars: Atrof-muhitni anglash: Bu darsda o'quvchilar ekologiya, atrof-muhit va uning muhofazasi haqida umumiy tushunchaga ega bo'lishadi. Darsda video yoki rasmi materiallardan foydalanish mumkin.
- 2-dars: Ekologik muammolar va ularning echimi: Bu darsda atrof-muhitga zarar yetkazadigan omillar, masalan, ifloslantirish, chiqindilarni qayta ishlash va boshqa muammolar haqida gaplashiladi.
- 3-dars: Ekologik ongni shakllantirish: O'quvchilarga ekologik ongni shakllantirish uchun amaliy mashg'ulotlar, masalan, chiqindilarni ajratish, suvni tejash va tabiatni sevisish haqida o'rgatish.

Bu metodlar va materiallar boshlang'ich sinf o'quvchilariga atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik ongni rivojlantirishda yordam beradi.

NATIJALAR

Atrof-muhitni himoya qilish bugungi kunda har bir insonning mas'uliyati va vazifasi hisoblanadi. Odamlar tomonidan ko'rsatilayotgan faoliyatlar natijasida tabiatda yuz berayotgan o'zgarishlar, ekologik muammolar, resurslarning kamayishi – bularning barchasi ekologik ongni shakllantirishni zarur qiladi. Ekologik ong nafaqat katta yoshdagilar, balki yosh avlodda ham shakllanishi kerak. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida bu masala juda muhimdir, chunki ular kelajakdagi jamiyatni tashkil qiladigan yoshlar bo'lib, ular tabiatni qanday asrashni, qanday xulq-atvorni o'rganishni boshlaydilar.

Ekologik Ong Nima?

Ekologik ong – bu insonlarning atrof-muhitga bo'lgan mas'uliyatli va mehribon munosabatini ifodalaydi. Ekologik ong o'z ichiga tabiatni hurmat qilish, uning resurslaridan oqilona foydalanish, tabiatni ifloslantirishni oldini olish va ekologik muammolarga e'tibor qaratishni oladi. Ekologik ongning rivojlanishi, avvalo, insoniyatning tabiat bilan uyg'un yashashga intilishiga olib keladi.

Bolalar uchun ekologik ongni shakllantirish, ularning tabiatga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartirish, ularni ekologik muammolar haqida ongli ravishda o'ylashga undashdir. Ekologik ta'lim, ayniqsa, boshlang'ich sinfda

o'ta samarali bo'lishi mumkin, chunki bu yoshdagi bolalar tabiatni o'rganish, unga ta'sir qilish, unga nisbatan mas'uliyatni his qilishni osonroq o'zlashtiradilar.

Ekologik Ongni Shakllantirishning Ahamiyati

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlarining atrofidagi dunyoni o'rganishda juda faoldirlar. Bu yoshdagi bolalar atrof-muhitni qay tarzda himoya qilishni tushunishlari, tabiatda bo'layotgan jarayonlar va ularning hayotiga qanday ta'sir ko'rsatishini bilishlari zarur. Bu yoshdagi bolalarga ekologik ongni shakllantirish, ularda qayta tiklanadigan energiya resurslari, chiqindilarni to'g'ri ajratish, suvni tejash kabi muhim tushunchalarni o'rgatadi.

Ekologik ongni shakllantirishning asosiy ahamiyatlari:

1. Tabiatni sevish va uni hurmat qilish – Tabiatni sevish va unga nisbatan yaxshi munosabatda bo'lish, tabiatni muhofaza qilishning asosiy tamoyilidir.

2. Kelajakdagi ekologik vazifalar – Ekologik ongga ega bo'lgan yosh avlodlar, katta yoshga etganda tabiatni asrash va ekologik muammolarni hal etishda faol ishtirok etadilar.

3. Resurslarni tejash – Ekologik ongni shakllantirish orqali bolalar resurslardan oqilona foydalanishni o'rganadilar va ular tez orada suv, energiya va boshqa tabiiy resurslarni tejashga harakat qilishadi.

Boshlang'ich Sinf O'quvchilarida Ekologik Ongni Shakllantirish

Boshlang'ich sinfda ekologik ongni shakllantirish uchun turli xil metodlar va usullar mavjud. Bu usullar o'quvchilarning ekologik ta'lim olishini ta'minlab, ularni tabiatni asrashning muhimligini tushunishga yordam beradi. Ba'zi muhim usullar quyidagilar:

1. Tabiatni o'rganish va faoliyatlar orqali amaliy bilimlarni berish Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun tabiat bilan bevosita muloqot qilish, masalan, o'simliklar ekish, tabiatdagi hayvonlarni o'rganish va boshqalar, ularda ekologik ongni shakllantirishning samarali usulidir. Bu jarayon orqali bolalar tabiatni yaxshiroq tushunib, uni asrash zarurligini his qiladilar.

2. Ekologik o'yinlar va mashg'ulotlar o'tkazish Ekologik o'yinlar va mashg'ulotlar bolalarning ekologik bilimlarini oshiradi. Masalan, chiqindilarni ajratish o'yini, suvni tejashga oid o'yinlar, o'simliklar va hayvonlarni asrash mavzusidagi tadbirlar bolalar uchun qiziqarli va ta'sirchan bo'ladi.

3. Tabiatni muhofaza qilishda mas'uliyatni o'rgatish O'qituvchilar o'quvchilarga tabiatni asrash, atrof-muhitni ifloslantirmaslik va resurslardan ehtiyotkorlik bilan foydalanish haqida bilim berishlari kerak. Bu maqsadga erishish uchun ekologik mavzularda darslar o'tkazish, masalan, tabiatdagi o'zgarishlar, iqlim o'zgarishi va resurslarni tejash haqida o'rgatish muhimdir.

4. Suv va energiyani tejash haqida tushuncha berish Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun suv va energiya resurslarini tejash haqida darslar va amaliy mashg'ulotlar o'tkazish kerak. Bu bolalarga energiyani tejash, suvni oqilona foydalanish kabi ekologik ahamiyatga ega masalalarni tushuntirishga yordam beradi.

Ekologik Ongni Shakllantirishda Ota-Onalar va O'qituvchilar Ro'li

Ekologik ongni shakllantirishda o'qituvchilar va ota-onalar o'z mas'uliyatlarini yaxshi anglab, bolalar bilan birgalikda faoliyat olib borishlari kerak. O'qituvchilar darsda ekologik mavzularni o'rgatish bilan birga, bolalarni tabiatga sayohatlarga olib borish, o'qitish jarayonida o'yinlar va ko'rgazmali materiallardan foydalanishlari muhimdir. Ota-onalar esa uyda bolalari bilan tabiatni sevish, uning go'zalligini o'rganish va atrof-muhitni asrash haqida suhbatlar o'tkazishlari kerak.

MUHOKAMA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida atrof-muhitni muhofaza qilishda ekologik ong tushunchasi — bu o'quvchilarga tabiatni, ekologiyani va uning muhofazasini tushuntirish, ular ichida ekologik mas'uliyatni rivojlantirish jarayonidir. Ekologik ong, atrof-muhitni asrab-avaylash va uning resurslarini tejash maqsadida shakllanadi. Bunday tushuncha boshlang'ich sinf o'quvchilari

uchun juda muhimdir, chunki bu yoshda ular atrof-dagi dunyoni va o'zlarining tabiatga ta'sirini yaxshi anglashlari kerak.

1. Ekologik ong tushunchasining ahamiyati

Ekologik ong — bu odamning atrof-muhitga, uning holatiga, tabiatga nisbatan mas'uliyatli va ehtiyotkorona munosabati. Boshqa so'zlar bilan aytganda, bu atrof-muhitni asrab-avaylashga bo'lgan ichki e'tibor va ongli qarorlar qabul qilishdir. Ekologik ongning shakllanishi bolalikdan boshlanishi kerak, chunki bu yoshda bolalar o'rganishga, qiziqishga juda tayyor bo'ladilar. O'quvchilarni ekologik ongga o'rgatish, ularning dunyoqarashini kengaytiradi va tabiatga nisbatan mehr-shafqat va e'tiborli munosabatni rivojlantiradi.

Atrof-muhitni muhofaza qilishda ekologik ongni rivojlantirish

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik ongni rivojlantirishda asosiy e'tibor quyidagi masalalarga qaratiladi:

a) Tabiat va atrof-muhitning qiymatini tushuntirish

O'quvchilarga tabiat va uning resurslari — havoning, suvning, yerning, o'simliklarning va hayvonlarning qanday ahamiyatga ega ekanligini tushuntirish kerak. Ekologik ongni rivojlantirish uchun ularni atrof-muhitni sevishga, unga nisbatan mehribon bo'lishga o'rgatish zarur. Bolalarga ekologiyaning asosiy qonunlarini, masalan, "tabiatda hech narsa yo'qolmaydi, balki hamma narsa qayta tiklanadi" degan tushunchalarni o'rgatish muhimdir.

b) Chiqindilarni kamaytirish va qayta ishlash

Chiqindilarni ajratish va ularni qayta ishlashga o'rgatish — ekologik ongni rivojlantirishning eng samarali usullaridan biridir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun chiqindilarni ajratish (plastik, qog'oz, shisha va organik chiqindilarni) va qayta ishlashning ahamiyatini tushuntirish lozim. Bu ularni uyda yoki maktabda chiqindilarni to'plashda faol ishtirok etishga undaydi.

c) Suv va energiya resurslarini tejash

Bolalar uchun suv va energiyani tejashning oddiy usullarini o'rgatish kerak. Misol uchun, suvni yopiq turg'anda isrof qilmaslik, elektrni faqat kerakli vaqtgacha yoqish, mashinalarni kamroq ishlatish kabi amaliy maslahatlar berish

mumkin. Bu o'quvchilarga atrof-muhitni himoya qilish uchun qanday kichik o'zgarishlar qilish mumkinligini ko'rsatadi.

d) Hayvonlarni va o'simliklarni asrab-avaylash

Boshqa bir muhim jihat — hayvonlar va o'simliklar dunyosining ahamiyatini tushuntirishdir. Bolalarni o'rmonlarni, maysa maydonlarini, dengizlarni ifloslantirmaslikka va hayvonlarni asrab-avaylashga o'rgatish kerak. Buning orqali bolalarda tabiatni muhofaza qilishga nisbatan ma'suliyat hissi shakllanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ekologik ong tushunchasining shakllanishi — bu bir jarayon bo'lib, turli xil metod va materiallar yordamida amalga oshiriladi. O'quvchilarga tabiatni sevish va uni muhofaza qilishning ahamiyatini tushuntirish, ularga tabiatni asrab-avaylashga doir amaliy tavsiyalar berish va ularning ekologik mas'uliyatini shakllantirish bu jarayonning muhim qismlaridir. Ekologik ongning shakllanishi nafaqat o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi, balki ularni ijtimoiy mas'uliyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Bu esa kelajakda atrof-muhitga zarar yetkazmasdan, uning resurslarini tejamkorlik bilan ishlatadigan avlodni tarbiyalashga olib keladi.

XULOSA

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik ongni shakllantirish, tabiatga bo'lgan mas'uliyatli munosabatni rivojlantirish va atrof-muhitni himoya qilishda o'zgarishlar qilishda muhim qadamdir. Ekologik ongni shakllantirish orqali bolalar tabiatni hurmat qilishni, resurslardan ehtiyotkorlik bilan foydalanishni va kelajakda ekologik mas'uliyatli jamiyatni yaratish yo'lida faol ishtirok etishni o'rganadilar. Faqat shu yo'l bilan biz tabiatni saqlab qolishimiz va kelajak avlodlarga toza va sog'lom atrof-muhitni qoldira olishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tursunov X.T. Ekologiya asoslari va tabiatni muhofaza qilish. –T.: Saodat RIA, 1997.
2. Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. – T.: Yangi asr avlodi, 2005.

3. To'xtaev A., Xamidov A. Ekologiya, biosfera va tabiatni muhofaza qilish. – T.: O'qituvchi, 1995.
4. Abdullaev Z. Maktab o'quvchilarining ekologik munosabati va ekologik ongi // Narodnoe obrazovnaie. - 2011. - 2-son. - S. 186-190.
5. Barkovskaya O.M. Boshlang'ich ekologik ta'lim dasturining mazmuni, maqsadi va vazifalari // Boshlang'ich maktab. - 2009. - 2-son. - B.32-33.

Internet saytlari

6. www.Lex.uz
7. www.uzedu.uz
8. www.natlib.uz
9. www.ziyonet.uz